

Tóth Sándor úrnagy, főiskolai tanársegéd:

BEVEZETÉS A POLITIKAELMÉLETBE

A "politika" kifejezést többféle értelemben, sőt, több "szinten" alkalmazva használjuk. Való igaz, hogy a politika, mint társadalmi jelenség több szempontból is megközelíthető, s végül minden értelmezés és megközelítés felszínre hozhat valamilyen új, lényeges jellemzőt. Ebből az is következik, hogy a politika fogalmának még kialakult összetevői valóságos tartalmat hordoznak, így az adekvát fogalomalkotásban felhasználhatók.

A politika ugyanakkor minden értelmezési szinten magában foglalja egyes személyeknek vagy csoportoknak a lehetőségét valamilyen célt követő olyan tudatos cselekvésre, amely hatással lehet a társadalom kisebb-nagyobb körére, befolyásolhatja az emberek meghatározott körének különböző érdekeit.

Az egyes értelmezési szinteknek megfelelően megkülönböztetünk:

- egy szervezeten belüli (pl. személyzeti) politikát;
- egyes szervezetek szintjén megvalósuló (kereskedelmi, szociál-, bér-) politikát;
- a társadalom egészére vonatkozó (pl. kormány-) politikát.

A politika komplex fogalma és összetevői

A civilizáció során a politika fogalmának különböző elemei váltak hangsúlyossá. Egy-egy elem általában abszolutizált módon, mint a politika lényege jelent meg, követve a mindenkori társadalmi-történelmi körülmények változásait és a tudomány fejlődését.

Különösen igaz ez a megállapítás a hatalomra és az államra, mint a politika két igen fontos elemére. Az ókori görög társadalomban a hatalom a társadalom egészének jólétével van kapcsolatban, de még nem kapott olyan jelentőséget, mint az újkori polgári gondolkodásban, amikor már központi elemmé vált. Napjaink politikai gondolkodásának egy része pedig a hatalmat azonosítja a politikával. Ezek az abszolút jellegű megfogalmazások a mindenkori társadalmi helyzet igényeit tükrözték.

Legcélszerűbbnek tűnik az a megközelítés, amikor a politika fogalmát a társadalomelmélet azon tételéből vezetjük le, hogy a társadalomban egymással ellentétes és eltérő érdekű osztályok, rétegek és csoportok élnek, amelyek a társadalmi viszonyokat saját érdekeiknek megfelelő alakításra, ezzel összefüggésben tehát bizonyos fajta hatalomra törekcszenek. Olyan hatalomra, amelynek birtokában egyes társadalmi osztályok, rétegek, csoportok privilegizált lehetőségekhez jutnak a velük szemben álló vagy eltérő érdekű társadalmi osztályok, rétegek és csoportok ellenőrzésére, társadalmi-politikai viszonyaik alakítására, érdekérvényesítésük befolyásolására. Így a politikai hatalom nem szűkül le az államhatalomra és a politikai tevékenység az állami tevékenységre, mégis az állam, mint vonatkoztatási csomópont áll a politikai tevékenység központjában.

Mindezek alapján a politika a következőképpen definiálható:

A politika az államhatalom megszerzésére irányuló, felépítésében, vezetésében, az államhatalom gyakorlásának módjában megnyilvánuló vagy mind-ezeket befolyásolni törekvő tudatos emberi tevékenység.

A meghatározásnak három részletét kell kiemelni:

- a politikai tevékenység társadalmi gyökereit és szélesebb társadalmi meghatározottságát;

- valamennyi politikai tevékenység szükségszerű kapcsolatát az államhatalommal;

- lehetővé válik a politikai rendszer határainak megvonása, mivel elhatároljuk az államon kívüli tevékenységet a társadalom más jelenségeitől.

A politika és a politikai tevékenység jelen van a társadalmi tevékenység különböző szféráiban és ott differenciált módon érvényesül. Eltérő felfogásokkal találkozunk a szakirodalomban a differenciáltságot illetően.

Ismert olyan megközelítés, amely egyrészt a politika konkretizálódását az ún. metapolitikai szférákra (társadalompolitika, gazdaságpolitika, stb.) értelmezi, másrészt a bel- és külpolitika szerint differenciál.

Más vélemények szerint a differenciáltságot az ún. általános politika és az "ágazati" sajátosságokat kifejező szakelem aránya jelenti. A hatalmi politika lényeg persze, minden ágazati politikának lényegi eleme, ugyenekkor az ágazati politikák - eltérő módon és szinten - jelentősebb helyet foglalnak el az általános politikához viszonyítva.

A szakirodalom alapján az alábbi ágazati vagy részpolitikák különböztethetők meg:

- a társadalom szerkezetének formálására irányuló politika (egyrészt a gazdaság szerkezetének alakításában keresztül, másrészt közvetlen politikai intézkedésekkel, pl. diszkrimináció eszközeivel realizálódik);
- gazdaságpolitika (a gazdaság szerkezetének alakításától a gazdaság iránnyitásig, e szervezetek tevékenységének tudatos befolyásoltság vezet);
- népességpolitika (a népesség nagyságát, minőségét, dinamikáját befolyásolja);
- terület- és településfejlesztési politika (feladata a regionális viszonyok alakítása, az urbanizációs folyamat irányítása, a területek és települések közötti kapcsolatrendszer formálása, stb.);
- kulturális politika (átfogja az oktatást, a nevelést, a kultúra minden ágának befolyásolását és a tudománypolitikát);
- szociálpolitika (általános jellemzője, hogy megelőző-korrekcións jelleggel csökkenteni igyekszik az ágazati politikák egész rendszerének működésétől, főként a munkavégzéssel össze nem függő társadalmi hátrányokat).

E politikák a társadalompolitika egészének irányító szerepével elvileg - rendszeresen kapcsolódnak egymáshoz, s más ágazati politikákkal együtt (belpolitika, külpolitika, biztonságpolitika, stb.) történetileg létrejött társadalmi feltételek között működnek. Működésük során eredményezhetnek funkcionális (a rendszer egészének szempontjából kedvező, a célokkal és értékekkel összhangban álló) és diszfunkcionális (a szolgálni kívánt értékekkel, célokkal szemben álló, a társadalom normális működését zavaró) következményeket is.

A politika mint társadalmi és történeti jelenség

A politika évezredek óta jelen van és munkál az emberi kapcsolatokban. Súlyát és szerepét a ma embere szinte már naponta érzékelheti: pozitív társadalmi élmánnyal átélheti vagy negatív módon elszenvedheti.

A politika az ember társadalmi-történelmi fejlődésének eredménye. Kialakulása lassú, de mozgalmas folyamat, amely az ősközösségi társadalom belső evolúciója nyomán és annak szerves részeként valósult meg. Létrejött a társadalom fokozatosan kibontakozó megosztottságának volt szükségszerű következménye és alkotóeleme. Kifejlett formában történő megjelenése a magántulajdon, az osztályok és az állam kialakulásához kötődött.

A politika kifejezése a görög polisz szóból származik. A rabszolgatartó görög társadalomban politikán az állam irányítását és szolgálatát, a közösség ügyeinek ismeretét és intézését értették. A "közügyek" főként a teljes jogú szabadok közösségének ügyeit jelentették. A rabszolgákat és az "idegeneket" kirekesztették a politikából; ők voltak a történelem első politikai névtelenjei.

A politika az emberiség sok évszázados története során a folytonosság szerveztségének őrzésével szüntelenül változott és jelentősen módosult, míg nem a kapitalizmussal kifermálódott az a - megelőzőhöz képest más - társadalmi viszonyrendszerben elhelyezkedő és másképpen is funkcionáló politika, amely gyökeres fordulatot hozott a történelmi fejlődésben.

A tőkés fejlődés nyilvánvalóvá tette a korábbi, tradicionális és az új, modern politika minőségi különbségét, s ezzel elhatárolásuk és önálló értelmezésük szükségességét is.

A tradicionális politika lényegi jellemzője a gazdasággal és az ideológiával való összemosódás, a gazdasági, politikai és ideológiai hatalom rendezetlen összefonódottsága. Ez sokféle változatban realizálódott, főleg az egyes társadalmi formációknak és azok átmeneteinek s keveredéseinek megfelelően, részben pedig nagyobb történelmi szakaszaikhoz igazodva. Differenciálódása csupán kezdeti és fokozati volt.

A modern politika a kapitalizmus szülötte. Létrejöttének folyamatában a fő szerepet a tőkés gazdasági fejlődés játszotta, amely a feudalizmus hanyatló szakaszában bontakozott ki. A gazdasági fejlődés tőkés jellege a termelésnek az "ünszabályozó" gazdasági racionalitás alapján történő szerveződésében és működésében öltött testet. A tőkés termelés világában zajló tevékenységcsere, kikerülve minden nem gazdasági természetű befolyás alól, politikai jellegűket is elveszítették, kiváltva ezzel a gazdaság és a politika viszonylagos szétválását, elkülönülését. A relatíve önállósult politika tartalmává az érdekviszonyok közvetítése vált.

A politika viszonylagos elkülönülésének másik fő oldalát a szétszórt közigazgatás egységesülése és centralizációja jelentette.

A modern politika kialakulásában tevékeny szerepe volt az új eszmék megjelenésének és terjedelmének. Jelentkezéseket a szekularizálódás tette lehetővé: a vallás "lehűdött" a gazdasági, s részben a politikai és valamelyest az ideológiai szféráról is.

A modern politikai rendszer fokozatos kiépülésére a polgári forradalmak győzelmét követően került sor. Eszmei ösztönzője és orientálója a klasszikus liberalizmus ellentmondásos eszmerendszere volt.

A modern politika lényegi jellemzője a "civil társadalom" és a "politikai állam" szétválása és elkülönülése, s e két relatíve önálló szférának "közvetítő rendszerrel" (politizációs folyamatok, ezek intézményei és mechanizmusai) való összekapcsolódása.

A tradicionális politikától eltérően, a modern politika differenciálódása lényegi és mélyreható. A tőkés fejlődés történelmi menete során az uralkodó osztály mellett vagy azzal szemben más csoportok is önálló politikai erővé szerveződnek.

Közép- és Kelet-Európa régióiban a később megindult tőkés fejlődésben - a jelentős feudális struktúrák miatt - a modern politika fő viszonyrendszerei csak elnagyoltan és csonkítottan továbbfejlődve jöttek létre. A fejlődés ilyen következtelen és csökevényes útjának legfőbb negatív politikai következménye az államhatalom mindenhatóságának tartós "megőrzése"

volt, s ezzel szinte automatikusan együttjáró paternalizmus és alattvalói magatartás konzerválódásával. Ez a torzult tőkés fejlődés képzeete történelmi talaját a politika funkcionális elsődlegességéről szóló marxista tételek kidolgozásának.

A modern politika szüntelenül változott és változik ma is. A politikai valóságra vonatkozóan a leginkább érdeklődésre számot tartható "mi és miért történt?" mindenkor csak történelmileg konkrét és sokoldalú elméleti vizsgálódásokkal tárható fel, s válaszolható meg több-kevesebb pontossággal.

A politika kompetenciájának terjedelmi dilemmái és objektív gyökerei

Az eddigiekből kitűnik, hogy a politika fejlődését végigkísérték a következő kérdések: Mivel foglalkozzon a politika? Mekkora legyen a hatóköre, "terjedelme"?

Láttuk, hogy viszonylag hosszabb idő múltán választották el tudományosan a politikát a társadalom más jelenségeitől. Sokáig élt az a felfogás is, miszerint a politika határozza meg a társadalmat. Bizonyos előzmények után végül is a XIX. században valósult meg a politika elhatárolása a társadalomtól. Akkor, amikor a politikai szféra valóban elkülönült - legalábbis a "centrum" országaiban - a társadalom más területeitől.

Ennek a folyamatnak sajátos ellentmondása abban rejlett, hogy a politika - mint a társadalom által meghatározott jelenség - éppen ennek a folyamatnak alapját képező polgári forradalmak során került előtérbe (társadalomalakító funkciója révén). Ez vezetett annak a felfogásnak a kialakulásához, hogy a politika elsődleges a társadalommal szemben.

A történettudományok, a gazdaságtörténet, nemkülönben a szociológia elemezte már, hogy a "perifériákon" általában a politikai elem, a politikai rendszer "túlsúlyos" szerepet játszott. Ez alól nem kivétel a kelet-európai és kelet-közép-európai "félperiféria" - "periféria" sem.

A politikának ez a túlsúlyos jellege fokozódott az "államszocialista" társadalomépítés történelmi körülményei között. Így gyakorlati cselekvési

elvvé vált az az illúzió, hogy a politika a maga érdekelnek, törvényszerűségeinek megfelelően építheti ki a gazdaságot, illetve a társadalom minden szféráját.

Az elmúlt évtizedek tapasztalatainak elemzése azt mutatja, hogy a politika szerepének, "terjedelmének" és önállóságának téves értelmezése nem csak Kelet-Európa "államszocialista" társadalmában, hanem nemzetközi összefüggéseiben is negatív következményekkel járt:

- a kelet-európai országok "példája" nyomán túlsúlyossá vált a politika a legtöbb "fejlődő" országban;
- a világ gazdasági és politikai folyamatai globális jellegű összefüggéseinek tudatosodása folytán a politika súlya a "centrum"-hoz tartozó országokban is megerősödött;
- a politika "függetlenségének" képze a Szovjetunió társadalmi gyakorlatában és ennek hatása a később "keletkezett" államszocialista társadalmak gyakorlatára;
- a periférián élő csaknem minden társadalom politikai rendszerei nem engedtek "beleszólást" tevékenységük ellenőrzésébe. Ennek következménye az a "politikai földindulás", amely a kelet-európai és kelet-közép-európai országok döntő többségében a pártállami rendszer totális kudarcával végződött.

A politika mint társadalomszerkezeti objektiváció

Nem kétséges, hogy a politika rendszer lényege a politika, a politikai elem jelenléte kapcsolja rendszerbe a politikai rendszer jelenségeit. A fogalmából következően a politika a társadalom egyik részjelensége, a társadalmi tevékenységi szférák egyikének objektiválódott rendszere.

Az objektiválódás folyamatából két sajátosságot kell kiemelni. Mindezekelőtt azt, hogy ebben a folyamatban nagy jelentősége van a tudatos elemnek. Másrészt a tudatosság nem minden ember tudatossága, a folyamatban nem minden ember vesz részt egyformán. A politika alakításában való részvétel

társadalmilag differenciált. Egy társadalomban az uralkodó osztályok, rétegek, sőt csoportok lehetősége jóval nagyobb, mint más osztályoké, rétegeké és csoportoké.

Az objektívválódás folyamatában való osztály-, réteg- és csoportrésztétel azonban csak a kérdés egyik oldala. Világos ugyanis, hogy ilyen társadalmi egységekben sem azonos mértékű az individuális részvétel a politika alakításában. Ezt befolyásolja az "elsajátítás szintje", azaz az egyének érdek- és tudati viszonyai, kultúráltságuk, történetileg felhalmozódott tapasztalataik, stb. Itt azonban a problémák már sokrétűvé válnak. Felmerülnek olyan kérdések, mint a politikai rendszer kereteit alkotó jogi normák objektívválódásának sajátosságai, tehát a jogalkotás egész folyamata, a meglévő politikai rendszer, mint vonatkozási rendszer szerepe és jelentősége, a politikában közvetlenül - hivatásszerűen - tevékenykedők érdekvizonyainak összefüggése a rendszer stabilitásával, stb.

A politika objektívválódási folyamatát döntően befolyásolják:

- a társadalom struktúrája, s az ezekkel összefüggő érdekekre épülő hatalmi viszonyok;
- társadalmi-történeti sajátosságok (politikai hagyományok; kultúrális és műveltségi szint; stb.);
- a társadalomban élő osztályok, rétegek tudatosságának foka, összefüggésben a törekvéseikhez kapcsolódó politikai eszmékkel;
- a már kialakult politikai rendszer adottságai;

Amennyiben a politika, illetve a politikai rendszer valóban objektívválódott, azaz történetileg konkrét, valóságos rendszer, akkor természetesen relatív önállósággal és öntörvényűséggel is rendelkezik. Viszonylagos önállósága ellenére a politika változásai és jelenségei elválaszthatatlannak az adott társadalmi környezet reálfolyamataitól.

A társadalom viszonyainak fokozódó komplexitása növekvő tudatosságot, szakismeretet és hatékony szerveződést igényel, így a politikai tevékenység

szükségszerűen szaktevékenységgé válik, mégpedig két irányban is. Mindenekelőtt igényli a politika világról való tudományos ismeretek szakszerű felhasználását, másrészt pedig a társadalom különféle területeire vonatkozó szakismereteket integrálja a politikai döntésekbe. Tehát a politika - mint társadalm szerkezeti objektívció - meghatározott viszonyrendszer, a társadalmi munkamegosztás egyik dimenziója.

Politikatudományok a modern társadalomtudományok rendszerében

A politika jelenségeire és törvényszerűségeire vonatkozó megállapítások, elméletek, értékek akkor érnek elméletté, ha az egyes jelenségekre vonatkozó megállapítások között sikerült absztrakt szinten kifejezhető összefüggéseket találni; s akkor válnak konkrét politikatudománnyá, ha a megállapítások és összefüggéseik tudományos módszerrel igazolhatók, rendszerezhetők, ha törvényszerűségek írhatók le és ezek bizonyíthatók be.

A politikatudományok területén három módszertani alapkövetelmény figyelembevétele szükséges:

- a politikai folyamatok és jelenségek tulajdonságainak felismerése, azonosítása (identifikálása);
- a politikai folyamatokat és jelenségeket irányító azon törvényszerűségek meghatározása, amelyek egyidejűleg a társadalmi fejlődés törvényszerűségeinek különös esetét képezik;
- a kutatási módszerek és technikák feltétlen egységesítése (megengedett a különbözőség, amennyiben figyelembe veszi azt a két alapvető metodológiai elvet, amelyek a politikaelmélet alapul:
 - a/ a historizmus elvét, amely a jelenségek vizsgálatát konkrét történelmi aspektusában követeli;
 - b/ a rendszer-felfogás elvét, amely a jelenségek egész (dialektikus) aspektusában való vizsgálatát követeli, tekintettel az okozati összefüggésekre.

Mivel Magyarországon a politikatudományok fejlődése megkésett, azért akaratlanul is tudományrendszer-tani kérdések vetődnek fel. Aok tekintetben tisztázatlan a politikatudományok helye a társadalomtudományokon belül, a politikatudományok belső tagozódás.

A politikával foglalkozó tudományok a társadalomtudományokon belül különülnek el, és mivel egymástól markánsan eltérő szemléletű (elméleti, történet, szociológiai, pszichológiai, stb.) tudományokról van szó, ezért nem helyes csupán politikatudományról beszélni, inkább politikatudományokról.

A politikatudományok fő kutatási területei:

- az érdekviszonyok politikai transzformációjának, vagyis az érdek-közvetítés formális és informális csatornáinak, szerveződésének és működési mechanizmusának vizsgálata;
- az államszervezet és intézményei funkciójának, működésének elemzése;
- a politika szubjektív szférájának, vagyis a politikai kultúrának (a politikai tudatnak, illetve objektivációinak: a politikai elméleteknek, az egyes kategóriáknak, a közvéleménynek, a politikai ismereteknek, attitűdöknek, értékeknek, másrészt a politikai magatartásnak és aktivitásnak) a kutatása;
- a politikai rendszer (illetve viszonylag önálló elemei) és a társadalmi környezet viszonyának elemzése;
- a nemzetközi viszonyok, kapcsolatok és a külpolitikai tevékenység vizsgálata.

A politikatudományok léte, fejlődése, a politikai-társadalmi problémák megoldásában játszott szerepe végső soron az uralkodó politikai viszonyok által meghatározott.

Fontos különbséget tenni a politikatudományok és a politikai gyakorlat között. Míg az előbbieket domináns eleme a megismerés, az utóbbiaknak az akarat. A politikai gyakorlat mindig konkrét hatalmi és érdekviszonyokban gondolkodik, illetve tevékenykedik. Ha tehát a politikatudományok átvették a gyakorlat funkcióját, objektíve megszűnének tudomány lenni. Így a politikatudományok - a többi társadalomtudományhoz hasonlóan - a politikai gyakorlat tudományos megalapozásához és a tudat fejlődéséhez "csak" segítséget nyújthatnak.

A politikaelmélet tárgya és tudományrendszertani helye

Természetesen a politikatudományokon belül sincs hierarchia a tudományágazatok között. Azonban, mint a legtöbb tudománycsoportban, itt is kialakult egy integratív jellegű, elméleti alaptudomány, amely részben integrálja a szak-politikatudományok eredményeit, részben általánosítja és rendszerbe foglalja azokat. Továbbá fogalomponosító, fogalmakat generizáló funkciót is ellátva, a tudományágazat szaknyelvének kialakításában játszik döntő szerepet. Ezt a tudományt nevezzük politikaelméletnek (politológiának), amely a politikatudományok egyik ágazati tudománya.

A politikaelmélet általános és elméleti tudomány, amelyre a politikai-hatalmi viszonyok folyamatainak és intézményeinek komplexitására törekvő szemlélete a jellemző, ezért művelői rendszerszemléletű megközelítéssel, a politikai folyamatok és intézmények strukturális kapcsolatait és funkcionálását vizsgálják. A politikaelmélet a szak-politikatudományok eredményeit összegzi és elméletileg magasabb absztrakciós szinten általánosítja.

A politikaelmélet nem azonos az államelmélettel, mivel a politika tágabb jelenségszférát ölel fel. Nem azonos a politikai filozófiával sem, bár a politikai elméletek gyakran filozófiai síkon öltönek formát.

A politikaelmélet jól elkülöníthető a politikai eszméktől is, mint-hogy ez utóbbiak politikai célokat, követelményeket, programokat fogalmaznak meg.

Míg tehát az államelmélet és a politikai filozófia a politikaelméletnél szűkebb, addig a politikai eszmék a politikaelméletnél tágabb diszciplína. Valamennyit a politikai gondolkodás foglalja magában.

A politikatudományok rendszerén belül a következő tudományágazatok különíthetők el:

1. Politikaelmélet

2. Politikai filozófia: történetileg a legkorábban kialakult politikatudomány. Állandósult és viszonylag körülhatárolható témakörei alakultak ki, mint a politikai filozófiák története, a politikai értékeke elmélte (a szabadság, az egyenlőség, a demokrácia, stb. filizófiai elemzése), a politikai hatalom megszerveződése és elidegenítése, az egyén az intézményesült politikai hatalom viszonyai között, stb.

3. Politikatörténet: történeti szemléletű politikatudomány. A politika- és a történettudományok kölcsönös érintkezése során kialakult "keresztmetszetben" vizsgálja a politikai folyamatok történetét, társadalmi meghatározottságát és sajátos politikai-hatalmi vetületét.

4. Politikai eszmék története: egyrészt egyetemes és nemzeti eszmétörténetekre osztozott, másrészt tágabb értelemben magában foglalja - a koherensen rendezett politikai eszmék történeti elemzésén túl - a politikai nézetek, a politikai gondolkodás mindennapi formáinak történeti alakulását, társadalomtörténeti begyazódását és kondicionáltságát is.

5. Politikai pszichológia: a politikai jelenségek, folyamatok, intézmények, perszonális kapcsolatok, a politikai személyiségek szerepét és törvényszerűségeit pszichológiai szemlélettel vizsgálja.

6. Politikai szociológia: empirikus jellegű, szociológiai szemléletű szaktudomány, amelyben határozottan érvényesül az általános szociológiai és politikaelmélet empirikus szociológiai megalapozását adja, ezért részben az egyik szakszociológiai ág, részben a politikatudományok egyike. A szociológiai és politikatudományok találkozási pontján kialakult multidiszciplináris szemléletű tudományág.

7. Nemzetközi viszonyok elmélete: a nemzeti politikai rendszerünk részei és összetevői a nemzetközi politikai rendszereknek. E rendszerek törvényszerűségeinek vizsgálatára önálló tudományterületek (nemcsak egy tudományág) alakultak ki a diplomáciatörténettől, a nemzetközi jogon keresztül,

a nemzetközi jogon keresztül, a nemzetközi katonapolitikai viszonyokat elemző, relatíve elkülönülő részdiszciplínáig, amelyeket összefoglalva a nemzetközi politikai viszonyokat vizsgáló politikatudománynak tekinthetünk.

8. Államelmélet: az állam kialakulását, történetét, társadalmi funkcionálását, viszonyát a társadalom egészéhez, az egyes társadalmi csoportokhoz és az egyénhez vizsgálja, általános elméleti aspektusból.

9. Alkotmánytan: elméleti jellegű politikatudomány, amelynek jogi-normatív kötődése van. A politikai hatalom és rendszer alkotmányos kereteivel, tartalmával és működésével részben történeti, részben jogi-normatív, és részben elméleti funkcionális-strukturalista megközelítésben foglalkozik. Az alkotmányjog az alkotmánytan részterülete.

10. Közigazgatástudomány: az angolszász nyelvterületeken jelent meg először. Meghaladja az államigazgatási jog normatív szemléletű egyoldalúságát, a közigazgatást nem csupán jogilag szabályozott rendszerként, hanem államhatalmi ágként is vizsgálja.

11. Összehasonlító (komparatív) állam- és politikaelmélet: komparatív szemléletű és jellegű önálló politikatudomány. Kutatási területén meghatározó szerepe van a történeti, az egyidejű, az ún. külső és belső intézmények, rendszerek, struktúrák, stb. összehasonlításának.

12. Hadtudományok: önmagukban is egy tudománycsoportot alkotnak (a hadtudomány általános elmélete, a hadművészet, a hadsergesszervezés, a katonai nevelés elmélete, a hadigazdaság stb.) de egyértelműen a politikatudományok rendszerébe tartoznak.

13. Az ágazati politikák politikai tudományágai: az ágazati politikák (jogpolitika, oktatáspolitiká, szociálpolitika, gazdaságpolitika, tájékoztatáspolitiká, művészetpolitika, stb.) önállósodása, relatíve elkülönült, politikailag determinált alrendszerre válása egyre inkább maga után vonja azt, hogy az adott területet vizsgáló tudományágak (jogtudományok, pedagógia, közgazdaságtan, informatika, stb.) alaptudományi szemlélete kiegészül az adott területen érvényesülő politikai, hatalmi és interperszonális viszonyok elemzésével. Ez által átalakul kutatási szemléletük és a vizsgált

összfüggések addig nem elemzett világra hívják fel a figyelmet. Kialakulóban, átalakulóban lévő tudománycsoport, a tudományos szemléletek találkozási pontjain erős és határozott fejlődést mutat.

A politikatudományok egészére jellemző a belső tudományági határok elmosódása, a társjellegű társadalomtudományokkal kialakult (sajátos horizontális kereszteződéseket és határokat mutató) multi- és interdiszciplináris szerveződés.